

LOMMEN

Nr 37 Høst 2006

Lommens navn har rødder i kulturlandskabet: "Lomme" er et svensk navn for planten Capsella bursa-pastoris som på dansk hedder Hyrdetaske (herdeväcka); på norsk Gjærtaske. Ligesom hyrdens lomme, rummer Lommen forskelligt nytigt. Snarere information og inspiration end knive, proviant og fløjter.

Det seje skind af fuglen Lom har været brugt til hatte og (hyrde-)tasker. Det gør vi ikke mere, men naturen er stadig en kilde til fantasi og virkelyst.

Bete beite græsning laidunnus beiti bit

**NORDISKA KULTUR-
LANDSKAPSFÖRBUNDET**

Årsmøde 2007 i Hallingdal	2
Nyt styrelsesmedlem	2
Med NKF i Halland	3
Bete beite græsning laidunnus beiti bit	6 – 15
Gode råd	6
Greve kogræsserforening	7
Beitepatruljen	8
1001 kasjmirgeiterpå Golsfjellet	10
Naturpleje i EgebjergKohaver	12
Veddelev Kolaug	14
Boskapens Landskap	14
Malkepladsen + Hjorden	15
Landskapsvård i skärgården	16
Mimes Brønn	20
Dehesa – vegetasjon og bruk	22
Bogtips	25
Verdens bedste hjemmeside	26
Bidrag til Lommen – og til forbundet!	27

Bete beite græsning laidunnus beiti bit

Lommen 37 ser på, hvordan man kan hævde græsland, som ingen bonde længere har dyr på. Landbrugspolitik og globalisering ændrer bondens økonomi og landskabets natur. Vi nostalgitiske eller naturglade postmodernister laver projekter for at holde forgangne tiders landskaber vedlige. Eller genskabe dem, eller skabe gode efterligninger. Vi gør det med fuld bevidsthed om at det er og bliver en slags bagstræb. En stræben imod de store kulturhistoriske, æstetiske, naturhistoriske, økologiske og biomangfoldige værdier, som de traditionelt hævdede landskaber rummer. En stræben som giver sjove, identitetsskabende og sunde opgaver. Ikke mindst, når det er i hyggeligt samarbejde med husdyr. Lommen har indsamlet beretninger om forskellige måder at organisere husdyrholtet på, så det bliver praktisk og mentalt overkomeligt for os postmoderne nostalgitere og naturromantikere. Og attraktivt for bønder med lyst til nye græsgange....

Lommen inviterer til ÅRSMØTE OG KONFERANSE 2007

I 2007 vil årsmøtet og konferansen bli i Ål kommune i Hallingdal, Norge. Da Finland hadde problemer med å påta seg arrangementet neste år, ble det enighet om at Finland og Norge bytter denne gangen.

Tidspunktet blir torsdag 9. august til lørdag 11. august og med en såkalt ekstradag 12. august 2007.

Ål en typisk dal og fjellkommune midt i Sør-Norge. Jordbruket betyr mye, noe som igjen betyr at vi her finner et svært variert og vakkert landskap med allsidig arts mangfold. Ikke minst i fjellet vil botanikere kunne finne mange interessante utfordringer.

Programmet vil ta for seg både bruk av dalen så vel som fjellet. Vi vil besøke gårdsbruk, kulturminner, seter i full drift, turisthytter inne i fjellet, turistområder, konsekvenser av oppdemning ved kraftutbygging og mye annet svært interessant.

Vi oppfordrer alle til å sette av disse dagene i august, og få en uforglemmelig opplevelse!

Nyt styrelsesmedlem Anna Westman

36 år. Kulturgeograf med historisk inriktning.
Arbetat med kulturmiljöfrågor på bla Riksantikvarieämbetet,
Länmuseum och Länsstyrelser och nu på Sveriges
Hembygdsförbund.

Påbörjar snart ett uppdrag från Centrum för Biologisk
Mångfald om etnobiologi..

Inleder också ett EU projekt i oktober om kulturarv och
regional utveckling tillsammans med, Ungern, Bulgarien,
Polen, Italien, Grekland och Frankrike

Anna Westman
Sveriges Hembygdsförbund Box
6167 102 33 Stockholm telefon: 08 -
34 55 11 fax: 08 - 34 74 74 mob:
0707 - 56 55 11 anna@hembygd.se

Med NKF i Halland 15-18 juni 2006

– Det är bara med en hög grad av självbehärskning som jag inte dyker ned i denna komocka för att undersöka vad det finns för kryp i den! Vi befinner oss på en tusenårig betesmark mitt i Halland och den som behärskar sig är Kill Persson från Länsstyrelsen Halland. Han är en av våra guider för dagen och vi skall utforska det halländska kulturlandskapet. Vi är omgivna av tusentals solar i form av *Arnica montana* som fått det passande norska namnet solblom. I Sverige kallas växten slättergubbe eftersom den blommar när det är dags för slåttern. (Dansk: Guldblomme, red. ann.)

Men det var inte de enda solarna som vi fick se under våra fyra dagar i Halland. Den riktiga solen sken från en härligt djupblå himmel vart vi än for. Den strålade på oss när vi satt med kaffekoppen på strandängen i Galatabäck och den färgade sanden orange den magiska kvällen på sanddynerna i Vesslunda.

Kill Persson är beredd att dyka ned i komockan! Bild: Mats Folkesson

Torsdag kväll

Dagarna inleddes traditionenligt med ett antal föreläsningar på torsdagskvällen. Vi fick en fin introduktion i det halländska landskapets historia – sett både från biologens som kulturtvarens perspektiv. En föreläsare berättade om de nordiska influenser som format Halland historiskt sett medan kvällens avslutare blickade in i framtiden och möjligheten att få en hållbar utveckling med både god livsmiljö och bra brukarekonomi. Den fina junikvällen avslutades med att Sverige vann över Paraguay i fotbolls-VM. Men det är ju en helt annan historia...

En fredag med pigor och slottsherrar

Fredagen var vikt för norra Halland. I Äskhults by flyttades vi för en stund tillbaka till 1700talet när vi möttes av en mycket förvånad piga som undrade vad vi var för märkliga människor med konstig klädsel. Inte heller drängen Thomas hade någonsin sett något liknande. Kunde vi komma ända från Göteborg eller kanske från andra sidan havet? Men när vi sedan bjöds på kaffe förstod vi att det bara var ett exempel på hur man levandegör historien i den gamla byn. Att ambitionsnivån är hög i Äskhult fick vi tydligt klart för oss när Krister Larsson och Pär Connellid visade hur man har restaurerat landskapet på uppdrag av Länsstyrelsen. Exempelvis har man lagt tillbaka större stenblock som sentida jordbruksfraktat bort från de flikiga åkrarna. Man har även avverkat ung granskog och bränt av förran för att få tillbaka de vidsträckta ljunghedarna som dominerade utmarken för 300 år sedan.

Krister Larsson fick återigen visa sig på styva linan när han på randmoränen Fjärås Bräcka visade var grävsteklar har sina bon och berättade om hur naturvårdarna aktivt hjälper de allt mera sällsynta insekterna. Vi häpnades även över Li järnåldersgravfält med sina hundratals resta stenar innan det var dags att få en geologilektion av Tore Pässe från Sveriges Geologiska Undersökning. Med hjälp av en dataprojektor projicerade han bland annat bilder på hur Bräckans randmorän bildats i slutet av istiden. Det digra programmet fortsatte med föreningens årsmöte på vår bas för dagarna, Kuggaviksgården, belägen vid havet i det lilla samhället Åsa. Vi hann nätt och jämnt byta om till finkläder för att inta en magnifik slottsmiddag på Tjolöholm. Jag tror att alla var överväldigade över att få komma in i det hundraåriga slottet byggt av granit i Elisabetansk stil. Det var välkomstdrink, en trerätters middag och inte minst en guidad visning av slottets värdevarade interiörer. ”Dette var kjempeflott”, som en av våra norska deltagare uttryckte det när vi vinkade farväl till slottspersonalen.

En överraskande lördag

På lördagen sken solen lika starkt som dagarna tidigare och vi drog oss ned till havet söder om

Vi mötte tjejer och drängar i Äskhult! Bild: Mats Folkesson

Varberg. Kill Persson visade strandängens blomster och berättade om de konflikter som kan uppstå mellan naturvårdens och sommarstugeägarnas motstående intressen när det gäller att sköta de havsnära miljöerna. Sedan var det dags för dagens första överraskningsmoment – denna sköna naturmiljö visade sig en gång ha varit en livfull handelsplats under medeltiden med en mängd kulturspår dolda för ett otränat öga. Pär Connellid pekade på flera husgrunder och framför allt på några brunnar, varav en hade rentsats upp så att man kunde kika ned i dess stensatta djup.

Färdens gick vidare genom ett böljande landskap med jordbruk, små samhällen och bokskogar. I Åkulla väntade en skogs promenad som slutade med en buffé signerad Öströö fårfarm. De är ett gott exempel i dubbel bemärkelse på hur man kan förena landskapsvård (betande får) med företagsamhet (matproduktion och turism). Även på nästa plats, Björkekullen, har man kombinerat kulturlandskap och turism. En av brukarna, Hans Bulthuis, tog oss på en promenad genom reservatet där man har en lite ovanlig tidsperiod som mål. Tanken är att marker och byggnader skall brukas på det vis man gjorde på 1940-talet. Många imponerades av alla de stenkonstruktioner som stått emot

Jeanette från Öströö Fårfarm har dukat upp en massa delikatesser! Bild: Mats Folkesson

tidens tand och allra mest av det stora odlingsröset innehållande små förvaringsutrymmen för hässjestörar (hö-törrestativ-stänger. Red. Anm.) som Johan Andersson byggde när han var drygt åttio år gammal så sent som på 1950talet!

Före vårt besök i Björkekullen hade vi stannat vid fyndplatsen för en av nordens mest kända mossfynd, Bockstensmannen. Fantasin skenade iväg hos många när vi stod där vid kanten till mossen där

liket av en ung man hittades 1936 – vissa påstod efteråt att de skymtat en medeltida vålnad på andra sidan mossen...

Hans Bulthuis och Eva Rynefors belönades för sina insatser i Björkekullens marker. Bild: HG Karlsson

Vi befann oss nu i Ekomuseum nedre Ätradalen och bussen gled förbi flera av museets besöksmål (sammanlagt över sjuttio stycken). Tillsammans vill de visa Ätradalens alla sidor; kultur, natur, historia och näringsliv. Vid besöksmålet Sörby kulturstig träffade vi en ätradalsbo, Vagn Abel, som berättade om hur det var att bo och bruka i den vackra dalgången. Vagn avslöjade att hans fru tänker använda landskapets lugn till att rehabilitera stressade människor enligt principen ”Naturens läkande kraft”.

Vi rehabiliterade vår tillfälliga hunger på den populära restaurangen Laxbutiken i Heberg vid E6. Här erbjuds bara laxrätter och inte minst norrmännen njöt länge av den varmröpta laxen innan vi drog oss ned till havet för en kvällsvandring över strandhed, genom tallskog och upp på sanddyner. Där stod vi tills solen sänkte sig ned i havet. Vilken avslutning på dessa junidagar då Halland visade sig från sin bästa sida

H G Karlsson (koordinator)

På vandring längs kulturstigen i Sörbyr. Bild: HG Karlsson

arbejde for at pleje de danske naturarealer. Udbredelsen er hidtil sket fra mund til mund, og de ildsjæle, der har vovet at binde an med opgaven og involvere sig i drift med græssende husdyr, har ofte stået på herrens mark, når de skulle have hjælp og vejledning til denne ansvarsfulde opgave.

Denne guide er et forsøg på at råde bod på dette og give svar på de tusind spørgsmål, der rejser sig, når man giver sig i kast med at danne og drive en naturpleje- og kogræsserforening. Guiden er udarbejdet som del af en semesteropgave i et masterstudie i landdistriktsudvikling og landskabsforvaltning i foråret 2005. Vi håber den kan bidrage til endnu mere god natur, gode oplevelser i naturen og gode oplevelser ved middagsbordet.

Stefan Skov, Michael Krogh, Mette Jørgensen, Gitte Wolf, Thyge Nygaard

Naturpleje- og kogræsserforeninger

Naturpleje- og kogræsserforeninger, hvor ikke-landmænd deltager aktivt i drift eller pleje af naturarealer med græssende husdyr, har eksisteret i Danmark i ca. 30 år. I 2005 var der etableret omkring 45 foreninger, som er koncentreret omkring de store byer og særligt i hovedstadsområdet. Tallet er vokset, især i de sidste 10 år, og det er sket uden nogen samlet koordinering, men blot som en levedygtig ide, der er spredt blandt mennesker, der er interesseret i natur, friluftsoplevelser, dyrevelfærd, godt kød, og meget andet af det, som er en del af det at være medlem af en kogræsserforening.

En meget stor del af disse er initieret af Danmarks Naturfredningsforenings lokalkomiteer. Disse foreninger har mange forskellige benævnelser. Det mest dækkende udtryk er naturpleje- og kogræsserforeninger, selv om der ikke kun bruges køer i afgræsningen, men også får og undertiden også heste.

Gode råd

Danmarks Naturfredningsforening har udgivet en praktisk guide for kogræsserforeninger. Med masser af gode råd om, hvordan byboere kan pleje naturenge / kulturlandskab med køer eller andre dyr.

Uden at blive rigtige bønder, men ved at slå sig sammen om at holde en lille flok dyr: Man laver en naturpleje-forening. Man garanterer en bonde at købe et bestemt antal slagtedyr til høsten, når de har ædt sig store på den lokale eng. Sommeren igennem har foreningens medlemmer (typisk børnefamiljer) opsyn med dyrene, så dét slipper bonden for. Han er bare garanteret salg af kødet.

Download gratis på DNs hjemmeside (<http://dn.dk/sw3373.asp>). Her citerer Lommen en lille smule:

Forfatternes forord

Siden de første naturpleje- og kogræsserforeninger så dagens lys i 1980'erne, har de udført et stadigt større

Greve Kogræsser- og Naturplejeforening

En kreds af interesserede borgere, primært fra Greve Kommune, stiftede foreningen februar 2001 for at drive naturpleje i Greve Kommune og samtidig producere kalve- gede- og lammekød på økologisk forsvarligt grundlag.

Kødet fordeles efter hvor stor en del man har tegnet sig for; normalt minimum $\frac{1}{4}$ dyr.

Foreningen er fordomsfri og uformel og bygger på samvirke og samarbejde.

2006 er 6. sæson, og vi har 6 Hereford kvier gående på strandengen til venstre på Hundige havnevej, når man kører mod stranden.

Uden for hegnet forekommer en del kæmpebjørneklo som foreningen nu på 6. år har bekæmpet bl. a. ved at skære dem ned gennem juni måned, og med mellemrum slå med klippemaskine, så de ikke når at blomstre og sætte frø. Vi undgår altså ny spredning. Efterhånden er udbredelsen af kæmpebjørneklo reduceret ganske meget på strandengen. Inden for hegnet har kvierne gjort kål på den, bortset fra at inde i tætte havtornbuske, hvor vi – med stort besvær - må bekæmpe manuelt.

Kvierne trives vældig godt på arealet, vi har haft sortbroget og rød dansk malkerace gående og de seneste 3 sæsoner Hereford kødkvæg og det har været problemfrit indtil nu.

Kødet er normalt særdeles godt, mørkt og med god smag, faktisk kan man ikke finde det bedre i supermarkedets køledisk.

For at deltage skal man -ud over at betale min. 1 part- medvirke til de praktiske opgaver, som foreningen finder nødvendige, og føre dagligt tilsyn med dyrene i ca. en uge af sæsonen. Tilsynet skal sikre at dyrene ikke mistrives, og at der kan gribes ind ved sygdom, skader på indhegning o.s.v.

Det koster omkring 2000,- kr. for en $\frac{1}{4}$ kvie, og kødudbyttet vil ligge på 40-55 kg alt efter dyrenes tilvækst.

Hvis man er interesseret og vil høre mere, eller evt. vil deltage til næste sæson, kan man rette henvendelse til foreningens bestyrelse.

Peter Jansen (formand) Lillegade 2 , 2670 Greve, 43405520
Per Breddam, Bastebjerg 46, 2690 Karlslunde 46151367 og
Finn Skalander, Klosterdammen 31, 2605 Brøndby 36758500

Foreningens størrelse afhænger af interessen og begrænses af de muligheder arealet giver os.

Vi er i år 24 parthavere, men der er plads til flere. Vi kan være 4 til 8 medlemmer flere på det nuværende areal. Samtidig har vi den holdning at vi ikke vil være flere end 32 i alt.

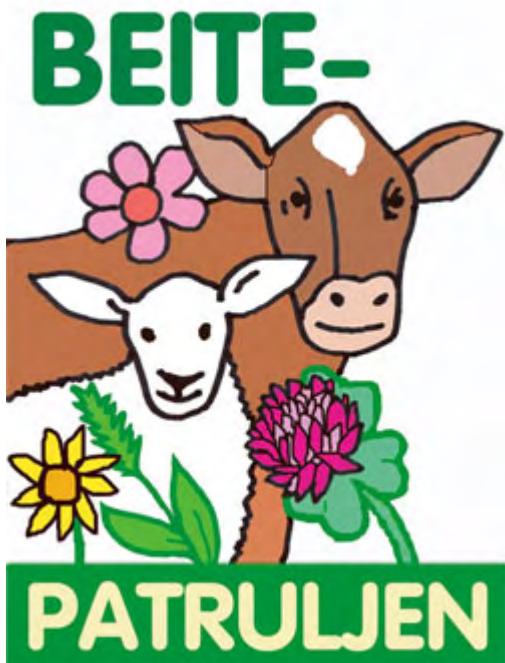

Kør æder gerne kæmpebjørneklo (Heracleum).
Bag hegnet eter de næsten forsvundet.
Udenfor stortrives de.

(foto: Bjørn Petersen)

Beitepatruljen leier ut beitedyr for skjøtsel av kulturlandskap

Av Hanne Sickel,rådgiver i Det Kgl. Selskap for Norges Vel

Beitepatruljen er et lite selskap som foreløpig eies av 4 gårdbrukere, fortrinnsvis i Oslo området. Etter initiativ fra *Det Kgl. Selskap for Norges Vel* ble selskapet stiftet høsten 2005. Norges Vel har det daglig ansvaret med driften av selskapet som har som forretningsidé å tilby fylkesmenn, kommuner og private optimale beitetjenester for å dekke deres behov for å holde kulturlandskapet i hevd og ivareta biologisk mangfold, samtidig som det blir skapt en tilleggsnæringer for husdyrholdere.

Idéen for et slikt selskap oppstod gjennom prosjektet "Skjøtsel av bynære kulturlandskap med beitedyr" som Norges Vel hadde i samarbeid med Oslo Kommune Friluftsetaten i 2003-2005. I dette prosjektet leide Oslo Kommune beitedyr fra gårdbrukere utenfor Oslo til å skjøtte utvalgte verdifulle kulturlandskap i Oslomarka. Prosjektet ga nyttige erfaringer om organisering av beitetiltaket, ansvarsforhold, økonomi, effekter på kulturlandskapet og publikums reaksjoner på beitedyr i urbane strøk. Etter tre

sesonger med beitedyr var resultatet åpne og vakre kulturlandskap der mengden lavvokste og lyselskende gras og urter hadde økt betraktelig samtidig som kulturminner igjen var blitt synlige. Reaksjoner fra publikum var svært positive. Barnefamilier og turfolk la gjerne turen forbi beitedyrene og vi mottok telefoner fra publikum som viste at de brydde seg om dem. Oslo Kommune erfarte at de sparte penger og fikk et bedre resultat ved å bruke beitedyr fremfor manuell skjøtsel.

Beitepatruljen har flere formål med sin virksomhet. De vil finne samarbeidsløsninger mellom husdyrbønder og grunneiere som sikrer en økonomisk bærekraftig skjøtsel av gjengroingstruet kulturlandskap slik at det blir skapt en tilleggsnæringer for husdyrholdere. Samtidig vil de tilby beitetiltak som er kvalitetssikret av fagpersoner på kulturlandskap slik at man oppnår ivaretakelse av biologisk mangfold og andre verdier i kulturlandskapet. Sist men ikke minst er det viktig for gårdbrukerne i Beitepatruljen å gjenskape et levende kulturlandskap med husdyr og tilby en trygg nærkontakt mellom publikum og dyr.

Vi høster fremdeles erfaringer for å regne oss frem til en fornuftig pris på et beitetiltak og hadde ikke klart oss i en oppstartsfase uten økonomiske bidrag fra Fylkesmannen i Oslo og Akershus. Tilsyn, transport av dyr og kvalitetssikring av beitetiltakene koster.

Foreløpig har oppdragsgiverne selv stått for gjerde- og tilretteleggingskostnader. Prisen som oppdragsgiver må betale vil også være avhengig av størrelse på beitearealet og hvilke muligheter som finnes for gårdbruker til å søke offentlige virkemidler for beitetiltaket.

Beitepatruljens første sesong er over. Vi har hatt 4 oppdrag i Oslo-området hvorav et kom fra en privat aktør og 3 fra det offentlige. Publikum viser fortsatt stor begeistring og omtanke for dyrene, det har ikke vært alvorlige hendelser og oppdragsgiverne ser ut til å være fornøyde. Det gjenstår enda å se om det er nok betalingsvilje i samfunnet til at selskapet kan bære seg økonomisk og vokse på sikt. Vi har imidlertid tro på forretningsideen. Gjengroing og tap av verdifulle kulturlandskap er et økende samfunnsproblem og folk merker nå konsekvensene av at husdyrene har blitt borte fra landskapet. Samtidig er det en økende interesse for opplevelsesturisme i Norge der kulturlandskapet inngår som en viktig ressurs. Beitepatruljen er forøvrig inspirert av liknende foretak, for eksempel i Sverige, som har klart å finne en økonomi i å produsere ”naturvårdsbeteskjött”. På sikt vil Beitepatruljen se på mulighetene for å utvikle slike nisjeprodukter.

Les mer om Beitepatruljen på www.beitepatruljen.net

1001 Kasjmirgeiter på Golsfjellet.

Av Andreas Øvergaard

I perioden 2001 til 2003 ble det gjennomført forsøk med beiting av kasjmirgeiter på Golsfjellet i Hallingdal. Denne artikkelen er en sammenfatning av prosjektrapporten som ble skrevet i 2004. De par siste årene har det vært økende interesse for bruk av kasjmirgeiter, noe som har gjort at leveranse av livdyr til andre brukere har vært prioritert i denne perioden. Dette skulle jo tyde på at på sikt vil bruken av kasjmirgeiter i landskapspleien øke.

skulle også blyses. De økonomiske vurderingene inkluderte produksjon og salg av kasjmirull og kjekjøtt.

Ved beitingen var det spesielt viktig å finne ut hvor mange geiter som kreves (beitetrykk) for de forskjellige vegetasjonstypene, hvor lenge beiting er nødvendig samt endringer i floraen som et resultat av beitingen.

Beiteområder ble prioritert i forkant på grunnlag av en analyse av landskap og vegetasjon. Momenter som ble tillagt vekt omfattet bl.a. biologisk mangfold, beitekvalitet, tidligere bruk som seterbeite og betydningen for selve opplevelsen av landskapet. På grunn av veterinære krav, var det nødvendig å gjerde inn de aktuelle beiteområdene. Geitene måtte ikke komme i kontakt med andre dyr. Gjerding var naturligvis nødvendig også for å koncentrere beitingen om bestemte områder. Det ble brukt vanlig sauenetting, men med en strømførende ledning på avstandsholdere ca 30cm over bakken. Dette viste seg etter en tid og være unødvendig, for geitene forsøkte ikke å hoppe over gjerdene. Derimot krøp de under hvis anledningen bød seg.

Effekten av beitingen ble fulgt opp med en forenklet overvåkning av 30 forsøksruter lagt ut i forsøksområdet. Disse ble fulgt opp de to første beitesesongene. Forsøksrutene omfattet både beitet og ubeitet område. Vegetasjonen var dominert av rishei med fjelleiner (*Juniperus communis*), noe småbjørk (*Bétula*) og vier (*Sálix*) samt noe halvvoksen gran (*Pícea*). Dette er en vegetasjonstype som er typisk ved gjengroing rundt tidligere stølsområder. Sommeren 2001 gikk 125 geiter på det inngjerdede området i to omganger, hver på 3 uker. Neste sommer gikk det 130 dyr på beite i 3 uker. Prinsippet som ble brukt var at hvert areal skulle beites 3-4 sesonger sammenhengende, gjerne 2 ganger hvert år. Erfaringen tilsier at en dyretetthet på 1 daa (1 daa = 1 dekar = 10 ar = 1/10 hektar) per dyr og år er en god rettesnor.

Redusert setring, og dermed redusert beiting i fjellet, har ført til gjengroing av verdifulle seterområder. Dette er forhold som har stor betydning rent miljømessig. Gjengroingen reduserer også de opplevelsesmessige kvalitetene av områdene for fotturister. Golsfjellet Utmarkslag i samarbeid med turistbedriftene på Golsfjellet satte derfor i gang et prosjekt for å kartlegge hvorvidt kasjmirgeiter kan brukes for landskapspleie i fjellområdene. Fylkesmannen gav finansiell støtte til prosjektet.

Hovedspørsmålet man såkte svar på var hvor "effektive" kasjmirgeiter kunne være for rydding av gjengrodd kulturlandskap. Økonomien ved denne type landskapspleie

Tidligere beiteundersøkelser konkluderer med at geitene bruker rundt halvparten av beitetida på lauv og bark av vier, mens resten av tiden fordeles med rundt 30% på gras og 20% på urter. Beitevalget varierer selvagt i stor grad avhengig av vegetasjon og årstid.

Beiteforsøkene som ble gjennomført viste at buskliggende vekster som fjellbjørk, dvergbjørk (*B. nana*), fjelleiner og vier reduseres kraftig mens grasdekket gikk betydelig frem. Lysmengden ned til feltskillet økte da buskvegetasjonen ble redusert, noe som fremmet veksten av særlig smyle (*Deschampsia flexuosa*) og sølvbunke (*D. caespitosa*), men også gulaks (*Anthoxanthum odoratum*) og seterfrytle (*Luzula frigida*). I løpet av de 2 første beitesesongene ble buskvegetasjonen redusert fra 12-13 % til 3-4%, mens gras og halvgras økte fra ca. 10% til ca. 30%. Økningen i gras og halvgras var størst andre året, noe som antagelig skyldes redusert konkurransen fra buskskillet.

De mest populære beiteplantene ser ut til å være fjellbjørk og grønnvier (*S. phylloclada*). Sølvvier (*S. glauca*), lappvier (*S. lappulum*) og dvergbjørk beites også bra, mens på fjelleiner er det mest ferske skudd som blir tatt. Geitene beiter en del tyttebær (*Vaccinium vitis-idaea*) og blåbær (*V. myrtillus*), mens blokkebær (*V. uliginosum*) synes å stå urørt. Både brennesle (*Urtica*) og tyrihjelm (*Aconitum septentrionale*) fjernes svært effektivt: Brenneslen ble beitet, og tyrihjelmen ble trakket ned.

Undersøkelser utført av andre tyder på at geiter selv ved høy tetthet kan opprettholde høyt biologisk mangfold. Dette skyldes at at geitene i stor grad beiter på dominerende planter mens mange små og vanlige planter ikke blir beitet i det hele tatt. Dette forsterker inntrykket av at geita kan være et godt redskap for å bevare arter som er truet ved gjengroing.

Prosjektet omfattet også andre aspekter ved geitehold som produksjon av kasjmirull og salg av kjekjøtt

Hovedkonklusjonen fra prosjektet er at geitene gjorde en svært god ryddejobb på Golsfjellet. Geitebeiting stoppet gjengroing og utviklet gode beiter. Vier og fjellbjørk gikk tilbake samtidig som grasdekket økte betydelig. Hver geit ser ut til å kunne håndtere 1 dekar, men da må det beites flere sesonger med inngjerding. I svært produktive områder må det hardere beiting til. .

Over tid vil dette bidra til at det opprinnelige kulturlandskapet holdes i hevd. Fremkommeligheten for fotturistene bedres, og kvaliteten på turområdene heves.

Hvordan arbeidet skal videreføres er av de tingene som vurderes. Det synes klart at nye driftsformer må etableres i landbruket skal gjengroingen begrenses. Dette kan igjen bety at det blir nødvendig å skape allianser mellom landbruket og betalingsdyktige brukergrupper som f.eks. reiseliv og hytteeiere, kombinert med bidrag fra det

offentlige.

Prosjektet på Golsfjellet er et eksempel på en ny driftsform som oppfyller mange gode målsetninger, og som derved også kan bidra til å gi økt forståelse for betydningen av en aktiv beitenærings i Norge.

Naturpleje i Egebjerg Kohaver med forhindringer Af Hans Nørgaard

Mine jerseyer går i Egebjerg Kohaver som "landskabsplejere". (Se www.daic.dk/kvaeg). Mælkekvote er forlængst solgt. I området gendannede Fyns Amts landskabsafdeling en åben grøft, som formentlig blev rørlagt i begyndelsen af det 20. århundrede.

Egebjerg By 1816. Dyrkningsfællesskabet blev først opført i byen 1820. Arealet syd for Nr. 29 er Egebjerg Kohaver Nr. 8 hedder på det gamle udskiftningskort over Egebjerg anno 1811 for Forreste Skovløkke, idag Bakkelundsgård, som Fyns Amt har købt og her etableret en rasteplads og gangsti. Adgang fra Tørvelong.

I sommeren 2005 har jeg fotoregistreret en del af den rislende bæks flora. Mine intentioner om at følge udviklingen over de næste år, led desværre skibbrud her i foråret 2006, da andre interesser øjensynligt vægtedes højere. En lille uges tid med en gravko forvandlede den rislende bæk til en afvandingskanal. Amtsborgmesteren udtalte sin uforbeholdne beklagelse over det skete, og efter samråd med repræsentanter fra amtets landskabsafdeling og en repræsentant fra DN, blev de opgravne sten ført tilbage til vandløbet.

I 2005 stod her Kattehale, i 2006 er området forvandlet med et sandfilter og et gulligt vand, der formentlig stammer fra udledning af spildevand til rørledningen på Rødme Bakker.

Sådan ser vandløbet ud i august 2006, efter at stenene er "vendt" tilbage til renden, tja!!! "Ille" skrev Nordisk Genbank Husdrys informationschef i Norge!

Lommen ønsker for Hans Nørgaard og Kohaverne at naturen snart får genoprettet idyllen!

INFORMATION OM VEDDELEV KOLAUG (let omarbejdet fra laugets egen folder)

Hvad er Veddelev Kolaug?

Vi er en gruppe mennesker bosiddende i Veddelev / Himmelev, der i fællesskab ejer et antal kreaturer, som bliver sat ud på Sønderø til foråret og slagtet til efteråret - efter at dyrene har gået og græsset hele sommeren. På det nuværende indhegnede areal er der plads til ca. 8 stykker kvæg, hvoraf de 4 er afsat. Så hvis du er interesseret - og er bosiddende i Roskilde kommune - er der gode chancer for at få en andel i projektet.

Baggrunden for Veddelev Kolaug?

Veddelev Kolaug blev stiftet den 15. september 2004 på opfordring af Roskilde kommune og Danmarks Naturfredningsforening med det primære formål at sikre naturplejen af Sønderø mellem Frederiksborgvej og campingpladsen. Baggrunden er, at Sønderø rummer en meget interessant og artsrig flora og fauna, hvorfor det er udpeget som en del af et internationalt naturbeskyttelsesområde. Desværre er arealet ikke blevet agravet i flere år med det resultat, at området er ved at gro til med buske, bjørneklo og ikke mindst højt græs til skade for artsrigdommen i området.

Kan man færdes i det indhegnede område?

Ja alle kan frit færdes inden for det indhegnede område hele året, der er etableret låger og overgange ved stranden og flere andre naturlige steder. Efterhånden som arealet bliver græsset ned, skulle det i øvrigt blive mere fremkommeligt end idag. Vi har i øvrigt valgt ikke at sætte tyrekalte ud af hensyn til folks tryghed ved at færdes i indhegningen (inklusive os selv).

Da området er et fuglebeskyttelsesområde skal hunde føres i snor ligesom det hidtil har været tilfældet.

Hvad indebærer det at være medlem? Foreningens medlemmer tilser dagligt dyrene på skift for at sikre sig, at dyrene har det godt, at de har frisk drikkevand, og at hegnet er intakt. Hvert medlem skal regne med sammenlagt en uges vagt per sæson. I forbindelse med udsettning af dyrene, indfangning til slagtning, manuel naturpleje, vedligeholdelse af hegnet mm., kan der forventes at blive indkaldt til aktivitetsdage. Medlemmerne køber kødet af foreningen. Prisen afhænger af prisen for indkøb af dyrene, omkostninger til dyrlege, slagtning mm. Erfaringsmæssigt smager kødet bedre end det man køber i supermarkedet - men man skal ikke regne med, at det er billigere. Prisen ligger erfaringsmæssigt på 40-60 kr per kg (en typisk andel på en kvart kalv svarer til ca. 60 kg slagtet vægt).

Hvis du vil vide mere! Du kan finde mange flere informationer på vores hjemmeside www.veddelevkolaug.dk, hvor foreningens vedtægter også findes.

Hvis du har yderligere spørgsmål eller ønsker at melde dig ind i foreningen, kan du gøre det ved at sende en mail til bestyrelsen@veddelevkolaug.dk. Du kan også kontakte formanden, Max Lucich, på telefon 46 75 42 10.

Boskapens landskap – seminarium om historisk boskapsskötsel och biologisk mångfald.

Den 30 januari i år genomfördes vid Kungl. Skogs-och Lantbruksakademien ett seminarium om boskapsskötsel genom tiderna och den biologiska mångfald denna skapat.

Seminariet riktade sig till naturvårdare och kulturmiljövårdare och var fyllt till sista centimeter av extra stolar och pallar med långt över hundra åhörare. Och var det ändå många som på grund av utrymmesbrist inte kunde delta. Arrangörer förutom Akademien var Avdelningen för agrarhistoria vid Sveriges lantbruksuniversitet och Centrum för biologisk mångfald.

Kärnan i budskapet var, att bristen på historisk kunskap och insikt hos naturvårdare lett ledet till felaktig skötsel av kulturarhistoriskt värdefulla miljöer och att motsvarande brist på insikt och förståelse för det biologiska kulturarvet hos kulturarhistoriker ledet till att viktiga biotoper förstörs och den biologiska mångfalden minskar.

Just därför var det glädjande att så många från båda sektorerna sökt sig till seminariet. Det kändes som en ny öppning i den mur som alltför ofta har skilt och skiljer natur- och kulturmiljövårdare åt.

En annaniktig insikt var, hur hävd och bruk av betesmarker förr kunde skifte från tid till annan och att just denna variation är en förutsättning för vissa arter. EU:s regelsystem med mycket låsta direktiv till fasta tider och metoder för den som söker miljöstöd, utgör därför ett konkret hot mot just de värden det säger sig vilja värna.

Slutligen påpekades behovet av samverkan mellan naturvård och kulturmiljövård när det gäller att hävda bevarandeintressena inför den radikala omläggning av jordbruksdriften till energigrödor som kan komma inom en snar framtid.

Vill Du läsa mera om seminariet så gå till forbundets hemsida, www.n-kf.org (OBS – sätt bindestrecket rätt – annars hamnar Du på vacker hemsida till ett japanskt företag.) Lena Bergils

Malkepladsen ved Havnø (nær Hadsund ved Mariager Fjord i Østjylland)
Fra Sigwart Werners fotobog ØSTJYLLAND fra 1940, udgivet af ham selv i samarbejde med
Danmarks Naturfredningsforening.

Der udkom ialt 15 billedehæfter med smukke sort-hvid-fotografier fra alle egne af Danmark. De er ikke alene smukke, men også en kilde til viden om (og nostalgisk længsel efter) nogle landskaber, som allerede er forsvundne, men alligevel så tæt på nuet, at vi stadig kan finde rigtig mange elementer og spor efter dem mellem motorvejene, storkøbscentrene og gylleudbringningsarealerne.

HJORDEN

Der lyder Raab af Mænd og Brøl af Tyre
se Sletten vidt om fuld af røde Kør,
der drives hjem, besværlige at styre,
se Oldtidshøjene som spredte Øer
med slanke Bøge midt i dette Hav
af Græs, af store, kaade Dyr i Trav.

Aa, Sletten, alle Tiders aabne Slette,
Aartusindernes Kvæg, der langsomt flytter
sig sorgløst ædende, til de er mætte,
fra Sted til Sted - de første Bueskytter
og Lassokastere i Hjordens Spor
ud mod den Streg, der skiller Rum og Jord

Hjem, hjem til Kæmpestalden skal nu alle
de trinde Slettens Dyr, til Baasens Lænke,
jeg hører sorte Tyre brunstigt kalde
paa Kørerne, hvis gode Mælk skal skænke
os Kraften af det Græs, der gror og gror,
det Græs, hvor over Vinden evigt foer.

. Kai Hoffmann 1944 (Somrens Fylde)

Är landskapsvården räddningen för skärgårdens kulturlandskap?

Det för oss bekanta skärgårdslandskapet håller på att förändras. Förändringarna har gått fort i takt med att betesdjuren försvunnit från stränder och skär. Förutsättningarna att driva ett småskaligt skärgårdsjordbruk har försvunnit, och skärgårdsbonden måste se sig om efter andra lösningar.

Kustens och skärgårdens gamla betes- och slättermarker är en tillgång som uppmärksammats då man vill befrämja en livskraftig utveckling. Skärgårdens odlingslandskap formades under långvarig bosättning och traditionell markanvändning som omfattade slätter, bete och lövtäkt. Utflytningen från skärgården och rationaliseringen av jordbruket medförde att betes- och slättermarkerna förlorade sin betydelse och de forna öppna landskapen började växa igen.

Kulturlandskapets ängar och betesmarker är på många sätt betydelsefulla. En levande skärgård med människor och betande djur i landskapet är viktig för boendemiljön, och höjer trivseln bland sommarboende och turister. Landsbygdsturism, ”bo-på-lantgård” är en uppskattad besöksform som blir allt vanligare. Med ängarna och betesmarkerna bevaras också en bit kulturhistoria. Kulturlandskapet i skärgården har dessutom unika biologiska och ekologiska värden. Många växter och djur är beroende av förekomsten av ängs- och betesmarker och flera av våra mest artrika naturtyper finns i skärgården.

Slätter- och betesmarker i skärgårdsmiljö

Traditionellt hävdade slätter- och betesmarker har uppkommit i skärgården till följd av långvarig boskapsskötsel då man slog hö och tog lövkärvar för djurens vinterbehov, och då djuren betade ute i markerna. Ohävdade växer de igen till skog. Utmärkande för slätter- och betesmarkerna är att näringssämnena ständigt förs bort i samband med uppsamling av foderhö eller bete. De växter som är typiska för ängar och hagmarker är således anpassade för en mager jordmån.

Ängen sköts med hävd; röjning av sly, slätter eller bete.

Maisemanhoitojyvädestä saariston perinneypäristöjen pelastaja?

Perinteinen saaristomaismamme on muuttumassa. Muutokset ovat tapahtuneet nopeasti, samalla kun laiduntavat eläimet katosivat rannoilta ja luodoilta. Edellytykset pienimuotoiselle saaristomaataloudelle ovat kadonneet ja maanviljelijöiden on täytynyt etsiä uusia keinoja toimeentulonsa takaamiseksi.

Saariston viljelymaisema on muotoutunut pitkääikaisen asutuksen ja perinteisen karjanhoidon myötä. Ihmisten muutto pois saaristosta sekä maatalouden tehostaminen ovat aiheuttaneet vähitellen sen, että laidun- ja niittyalueet ovat menettäneet merkityksensä ja vanhat avoimet maisemat alkaneet kasvaa umpeen.

Perinteiset laitumet ja niityt ovat huomattava resurssi saariston elinkeinoelämän edistämisesä. Kulttuurimaiseman vanhat laitumet ja niityt ovat merkityksellisiä monellakin tavalla. Ihmiset ja laiduntavat eläimet osana maisemaan ovat tärkeitä asuinypäristölle ja lisäävät viihtyvyyttä niin kesäasukkaiden, matkailijoiden kuin paikallistenkin asukkaidenkin kannalta. Vihtiysä maisema paikkakunnan

palvelutarjonnan ohella houkuttelee ihmisiä maaseudulle. Maaseutu- tai maatalamatkailun suosio on kasvamassa ja myös rannikolla sekä saaristossa tarjotaan majoitusta luonnosta ja eläimistä kiinnostuneille vierailijoille maaseutuypäristössä, hyvin pidetyissä maalaistaloissa.

Niitto ja laidunnus ylläpitävät lajirikkaita ympäristöjä

Niityjen ja laidunten myötä säilytetään pieni pala kulttuurihistoriaa. Perinteisesti hoidetut laidun- ja niittyalueet ovat syntyneet pitkääikaisen karjanhoidon seurausena, aikana jolloin niityjä hyödynnettiin heinäntuotannossa, lehtipuista otettiin kerpuja karjan talvirehuksi ja eläimet saivat vapaasti laiduntaa.

Saariston kulttuurimaisema on lisäksi luonnoltaan ja ekologisesti ainutlaatuista ja arvokasta, sillä niityt ja luonnonlaitumet, ns. perinnebiotoopit, kuuluvat lajirikkaimpiin luontotyyppeihimme. Hoitamattomina nämä alueet kasvavat umpeen ja metsittyvät. Tyypillistä niitty- ja

Mindre träd och buskar röjs med röjsåg. Enar sågas av, man kan också använda trädgårdssax eller dra upp dem med rot. Slättern sker vanligen i månadsskiftet juli-augusti om höet inte skall användas som foder. Fröna till de flesta ängsväxterna har hunnit mogna då. Lien är det traditionella slätterredskapet, fast skickliga slätterkarlar och varför inte också kvinnor blivit ovanliga. Nu förtiden används traktorburen slättermaskin på stora ängsytor, på mindre områden kan handförda maskiner användas. Det slagna höet skall alltid räfsas ihop och föras bort från ängen. Hö som lämnas kvar göder ängen och kväver växtligheten.

Oftast är det lättast att sköta ängen genom bete med nöt, får eller häst. Större ängsområden kan arrenderas åt djurägare som är i behov av betesmark. Då ansvarar djurägaren för stängsling och tillsyn av djuren.

Havsstrandängarna finns vid skyddade stränder där vattenståndets växling och isens rörelser håller växtligheten låg. Tidigare var havsstrandängarna en viktig foderkälla för kreaturen i kustregionen och man nyttjade dem både för slätter och bete. Den uteblivna hävden och havets övergödning har lett till dagens

vassvikar.

Betade strandängar är en mycket viktig livsmiljö för många växter och fåglar. Strandängen är naturligt ett näringssrikt system där växterna anpassats till hög näringshalt och störningar orsakade av is och vatten. Som betesmark är strandängen en uppskattad foderresurs där näringssämnen omsätts i tillväxt hos djuren. På strandängen är nötkreatur de bästa betesdjuren. Tillskottsfodring eller gödsling tillåts inte på strandängarna.

Nuförtiden hävdas strandängarna för att bevara den lågvuxna vegetationen med sina typiska växter och djur, bevara det öppna landskapet och för att ge extra betesmark och foder åt djuren.

Upprätthållande av kulturlandskapet ger arbetsstillfällen och tilläggsinkomster på landsbygden, och kopplar produktion av livsmedel (traditionell

laidunalueille on ravinteiden jatkuva poistuminen maaperästä niiton ja laiduntamisen seurauksena. Hakamaille ja niityille tyypilliset kasvit ovat nän ollen sopeutuneet hyvin vähäravinteiseen maaperään. Hoidosta hyötyvät kasvit ovat usein pienikokoisia ja niiden kasvu on hidasta. Kasvillisuus ja suotuisa mikroilmasto luovat hyvät edellytykset myös monien hyönteisten, kuten perhosten, pistiäisten ja kovakuoriaisten viihtyvyydelle.

Niityjä hoidetaan perinteisesti; niittämällä tai laiduntamalla. Niitto tapahtuu yleensä heinä-elokuun vaihteessa, jos heinää ei ole tarkoitus käyttää rehuna. Useimpien niittykasvien siemenet ovat ehtineet kypsä siihen mennessä. Perinteinen niittotyökalu on viikate, mutta taitavat viikatteiden käyttäjät ovat nykyään harvassa. Suurilla niittyaloilla käytetään nykyisin traktoriin kytettävä niittokonetta ja pienemmällä aloilla voidaan käyttää käsikäyttöisiä niittokoneita. Niitetty heinä on aina syytä haravoida kasaan ja viedä pois niityltä, sillä maahan jätetty heinä lannoittaa niittyä ja tukahduttaa kasvillisuuden alleen.

Useimmiten on yksinkertaisinta hoitaa niitty laiduntamalla. Suurempia niittyalueita voidaan antaa vuokralle laidunalueiden tarpeessa oleville eläinten omistajille. Tällöin eläinten omistaja vastaa eläimiensä valvonnasta ja niiden aitauksessa.

Merentaniittyjä on suojailla rannoilla, missä vedenkorkeuden vaihtelut ja jääden liike pitäävät kasvillisuuden matalana. Rantaniityt olivat aikaisemmin tärkeä ravinnonlähdde rannikkalueen karjalle ja niitä sekä laidunnettii että niitettiin. Perinteisen käytön loppuminen merenrantaniityillä sekä vesien rehevöityminen on johtanut merenlahtien ruovikoitumiseen. Rantaniitty on luonnonstaan ravinnepeitoinen ja sen kasvit ovat sopeutuneen korkeaan ravinnepeitoisuteen ja sekä veden että jään aiheuttamiin häiriöihin. Laidunmaana rantaniitty on arvokas ravintoresurssi ja sen laidunnukseen sopivat parhaiten naudat. Nykyisin rantaniittyjä hoidetaan niiden matalan kasvillisuuden ja niille tyypillisten kasvien ja eläinten säilyttämiseksi. Hoitaminen on tärkeää myös siksi että maisema säilyisi avoimena.

Maisemanhoidosta lisäänsioita

Kulttuurimaiseman ylläpito tuo maaseudulle työtä ja lisäänsioita sekä yhdistää elintarviketuotannon (perinteisen maataloustuotannon) ja luonnon monimuotoisuuden edistämisen lisäten samalla maiseman kulttuurihistoriallista ja virkistyksellistä arvoa.

Elinvoimainen peltoja ja laidunmaita ylläpitävä maatalous on välttämätöntä saaristomaiseman luonto- ja kulttuuriarvojen pelastamiseksi. Erityisesti eläintenomistajan rooli maiseman hoidossa on keskeinen, koska hoito ja entistämistöimet eivät hoidu ilman laiduntavia eläimiä: lehmiä, lampaita tai harvemmin hevosia. Saariston sekä rannikon olosuhteissa työnteko on usein hankalaa, etäisyysdet saarten välillä pitkiä ja koneellinen niitto kivisillä mailla useimmiten mahdotonta. Pitämällä näillä mailla laiduneläimiä, yhdistetään kestävä lihantuotanto luonto- ja kulttuuriarvojen edistämisen kanssa. Maanviljelijän työtä maisemanhoidon hyväksi tuetaan.

jordbruksproduktion) med produktion av biologisk mångfald, och skapar rekreations- och kulturhistoriska värden. För att bevara kulturlandskapet krävs skötsel och hävd av åkrar och betesmarker.

Ett livskraftigt lantbruk är nödvändigt för att rädda skärgårdslandskaps natur- och kulturvärden. Djurägarens roll i hävden av kulturlandskapet är central eftersom det krävs betesdjur för att landskapet skall bevaras. Återskapade ängs- och betesmarker kan inte skötas utan kor, får eller hästar. I skärgården är arbetet besvärligt med långa transporter till holmarna och maskinslätter är för det mesta omöjligt pga. de steniga markerna. Genom att hålla betesdjur i dessa marker kombineras också hållbar kötpproduktion med befrämjande av natur- och kulturvärden.

Skärgårdsbondens arbete med röjningar och betesgång ersätts som landskapsvård. Ersättningarna ger extra-inkomster till traditionellt jordbruk som i skärgården har sämre förutsättningar än på fastlandet. Både privata markägare och Skärgårdshavets nationalpark i Åboland (som förvaltar en stor del av landets värdefullaste kulturbiotoper) har ett överutbud på gammal kulturmark lämplig för bete, medan betesdjur är en bristvara. En del jordbrukare har visat intresse för hävd av kulturbiotoper, men många andra har ännu inte fått upp ögonen för denna möjlighet att dryga ut inkomsten.

Det finns också efterfrågan på lokala företagare specialiserade på landskapsvård. Skötselarbetet på både stats- och privatägd mark kan nu och i framtiden ges åt företagare med lämplig maskinpark och kunskap om hävd av ängar och betesmark. Skötselarbetet omfattar t.ex. byggande av stängsel, gallring och slyrörjning, röjning av en och tillvaratagande av brännved. Vissa områden har ärtill höga biologiska värden vilket ställer speciella krav på skötseln.

Fåren har återvänt till Borstö

På Borstö i kommunen Nagu i Åbolands skärgård i Finland har det gamla kulturlandskapet röjts upp. På hösten 2002 höll byalaget ett talkoläger (*Talko är en finlandism; lånecord från finskan. Talkoläger betyder i detta fall ett arbetsläger dit folk kommer för att utan ersättning arbeta tillsammans*) där träd och sly från gamla åkrar och ängar röjdes. I juni följande år slogs höet på den igenvuxna ängen och räfsades ihop. Sly och enris röjdes längs ängskanterna och aspbestånden ringbarkades för att förhindra rotksottsbildning. Också hagarna med knotiga, lövbrutna björkar röjdes på sly.

Resultatet av röjningen blev mycket lyckat. Vintern 2004 färdigställdes en skytförsett natur- och kulturstig som guidar besökaren längs de blommande ängarna och hagarna. Till glädje för både bofasta och besökare hyrdes får från Dragsfjärd för att beta ängarna, som också slås med den nyinskaffade slättermaskinen.

I framtiden hoppas man kunna leva på hemholmen åtminstone en stor del av året. Borstö lockar många besökare och besökshamnen, försäljningen av fisk och

Korvaukset tuovat lisäänsioita perinteisiin maataloustuloihin, joihin saaristossa on huonommat edellytykset kuin mantereella. Monilla saariston pienemmälläkin saarilla on korvauksien ansiosta taas laiduntavia lampaita tai liharotuisia lehmiä pitkän tauon jälkeen. Laiduneläimet pidetään saarilla toukokuusta lokakuuhun asti rehutarjonnan mukaan. Jotta tietyn alueen laidunnus olisi kiinnostavaa karjanomistajille, alueen on oltava riittävän laaja laidunnettavaksi vähän isommallekin, yleensä noin kymmenenpäiselle, laumalle. Pitkän ja hintavan kuljetuksen järjestäminen muutaman naudan takia ei innosta yrittämiseen. Lampaille sopivat pienemmätkin alueet. Perinteisesti hoidetut niityt, laajat merenrantaniityt sekä metsäiset laidunmaat ovat karjanomistajille tärkeä rehuresurssi, joka vapauttaa peltoa muuhun käyttöön. Rehun lisäksi kunnostettavilta laitumilta saadaan poltopuuta ja esimerkiksi merenrantaniittyjen järviroolle mietitään parhaillaan hyötykäytööt.

Sekä yksityisillä maanomistajilla että valtiolla, esim. Saaristomeren kansallispuistossa, on ylitäjontaa vanhoista laidunnukseen kelpaavista maista, kun taas laiduneläimistä on pulaa. Osa maanviljelijöistä onkin jo osoittanut kiinnostuksensa kulttuurimaiseman hoitoon, mutta monilta tämä mahdollisuus lisätuloihin on vielä jäänyt huomiotta. Vielä olisi sekä tilaa että tarveta monelle myös luonnonlaitumilla eläimiään laiduntavalle naudan- tai lampaidenkasvattajalle.

Paikallisille maisemahoitoon erikoistuneille yrityjille, jotka omaavat tarvittavan tietotaidon ja kaluston laidun- ja niittyalueiden hoitoon, on myös kysyntää. Lamasverkon tai sähköäidan rakentamista, puiston harvennusta, vesakon ja katajien raivausta, polttopuiden talteen korjausta ja risujen polttamista ostavat niin kesämökkiläiset, vakituiset asukkaat ja viljelijät kuin myös valtion edustajat. Esimerkiksi Saaristomeren kansallispuisto on ostanut maisemahoitolpalveluja urakoitsijoilta.

Lampaat palasivat Borstölle

Borstöllä Nauvon eteläisessä saaristossa on kunnostettu vanhaa kulttuurimaisemaa. Jo syksyllä 2002 pidettiin kylän asukasyhdistyksen toimesta talkooleiri, missä raivattiin puita ja vesakkoa vanhoilta pelloilta ja niityiltä. Seuraavan vuoden kesäkuussa niitettiin heinä umpeenkasvaneilta niityiltä. Vesakko ja katajat raivattiin niityjen reunoilta ja haapakasvusto kaulattiin juurivesojen estämiseksi. Onnistuneen lopputuloksen saattoi nähdä jo talvella 2004, jolloin viimeisteltiin kyltein varustettu luonto- ja kulttuuripolku, joka opastaa kävijän pitkin kukkivia niityjä ja hakoja. Kesäasukkaiden ja saarella vierailijoiden iloksi vuokrattiin vielä lampaita laiduntamaan niityjä.

Tulevaisuuden toiveena on, että saarella olisi mahdollista elää ainakin suurin osa vuodesta. Borstö houkuttelee monia vierailijoita ja vierautesatamaa, mielenkiintoinen paikallismuseo, kalanmyynti ja pienemmät urakkatyöt takaavat tekemistä saarelaisille.

Muillakin saarilla on tehty raivaus- ja kunnostustöitä. Korppoon Brunskärrillä raivattiin kyläniitti lammashaaksi. Niitto, raivaus ja aitausken rakennus saatiin valmiiksi kesäksi

mindre entreprenadarbeten ger inkomster.

Markerna på andra holmar i Åboland har också röjts upp. På Brunskärs Mellangård i Korpo röjdes byängen till färhage. Slätterna, röjningen och stängselbygget slutfördes 2004 och får hämtades från Nagu Bergmann. Fåren betar igen på Brunskär efter trettio års paus. Utö inventerades på hembygdsföreningens initiativ sommaren 2003 och hävden av landskapet planerades med utöborna. Den största utmaningen på Utö var att återskapa den kraftigt igenvuxna Österängen. Till hjälp inkallades WWF som höll ett röjningsläger på Utö sommaren 2004. En företagare från Utö har fortsatt med enrisröjning detta år.

På dessa och andra holmar har det välhävdade kulturlandskapet ökat trivseln för fast bosatta, sommargäster och besökare. Tillsammans med många andra faktorer har det bidragit till att locka besökare, gett arbete inom turism och landskapsvård och bidragit till att skärgården hålls livskraftig med människor och deras betesdjur.

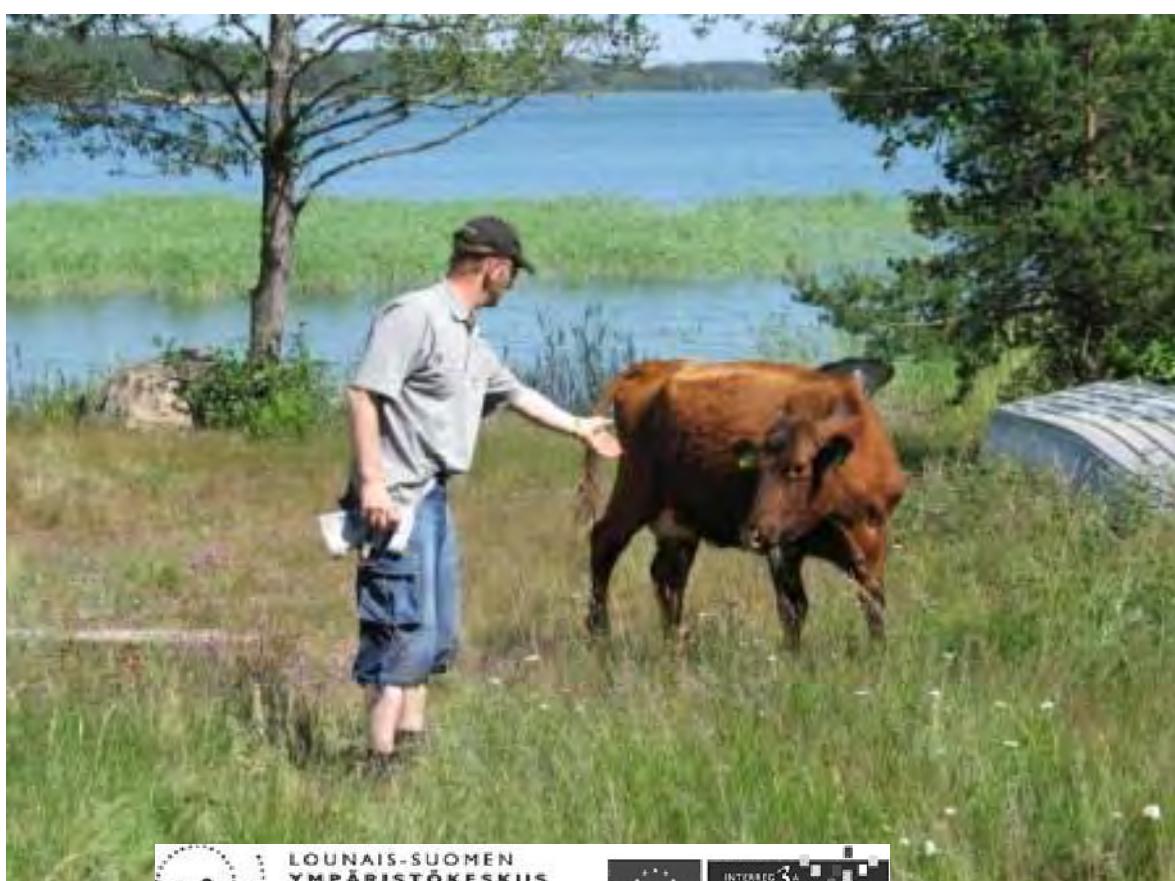
Johanna Franzén är biolog och jobbar inom ett Interreg IIIA Skärgården projekt med målsättningen att bevara skärgårdens kulturlandskap på privatägd mark i Sydvästra Finland, på Åland och i Roslagen.

2004 ja lampaita haettiin Nauvon Bergmannista. Nyt lampaat laiduntavat Brunskäällä 30 vuoden tauon jälkeen. Utöllä taas umpeenkasvanut kyläniitty raivattiin ensin WWF:n toimesta, joka järjesti saarella raivausleirin ja tämän jälkeen katajen raivausta jatkoi paikallinen maisemanhoitourakoitsija.

Hyvin hoidettu kulttuurimaisema on lisännyt sekä vakuutusten asukkaiden että kesävieraiden viihtyvyyttä edellä mainituilla ja myös muilla saarilla. Yhdessä monien tekijöiden kanssa on maisemanhoito houkutellut saarille lisää vierailijoita, lisännyt työpaikkoja turismin ja maisemanhoidon parissa sekä edistänyt saariston pysymistä elinvoimaisena.

Johanna Franzén toimii Suomessa Lounais-Suomen ympäristökeskuksessa projektikoordinaattorina Interreg IIIA rahoitteisessa hankkeessa. Hanke tähtää kulttuurimaisemien hoidon edistämiseen saaristossa.

[www.miljo.fi/Sydvästra Finland/Internationellt samarbete/Kulturmarksvård](http://www.miljo.fi/Sydvästra%20Finland/Internationellt%20samarbete/Kulturmarksvård)

MIMES

Spør Lommen om kulturlandskab.
Vi forsøger at svare her i frågespalten/
brevkassen **Mimes Brønn**.
Har I supplerende viden, så send den
til bjoern@post.tele.dk, så kommer det
med næste gang.

Den som drikker av Mimes brønn blir klokere for hver gang
Odin måtte ofre det ene øyet for at få smake på vannet.
Det ligger ligger der ennå.
Brønnen ligger ved roten av det store verdenstreet
Yggdrasil.
Nornene Urd, Verdande og Skuld dynker treet med vann, at
det ikke skal tørke ut.
For den dagen treet dør, går hele verden under.

?) Eg hadde ei morosam henvending ein dag; ein kar hadde satt seg fore at han skulle få lav til å vekse på nokre steinar. Er det nokon som kan noko om dette? Lav er sikkert ikkje så lett å kultivere, men dersom nokon har nokre gode tips kan eg vidareformidle dei.. Sikkert enklast å bytte utt steinane med nokre steinar med etablert lavsamfunn.....

!) Svar 1: Vad gäller lavar - det brukar ta flera decennier för dem att få ordentligt fäste, upp till ett halvt sekel. Och problemet är, att om du utsätter stenen den växer på - ändrade/kraftigt ökade solförhållanden, slitage, erosion, flyttning, så dör lavarna, eller dör nästan helt. Så sedan tar det tid att få tillbaka dem igen.
Ganska skönt att vi inte kan styra alla delar av naturen eller göra instant nature installationer.

Svar 2: Skal det være en bestemt slags lav?

For nogle laver er vist nemme nok at dyrke: Den flot kromgule Almindelig Væggelav er fx blevet meget almindelig i Danmark, efterhånden som luften er blevet meget rig på kvælstof. Den, og sikkert andre kvælstofelskende laver, kan faktisk ret hurtigt etablere sig, og udvikle store, flotte thalli (skorper). I mere næringsfattige miljøer end det fede danske gylleland, skal man finde dem hvor der lokalt er særlig meget næring. Fx på kanten af møddingen, eller på en sten eller tagryg, hvor fugle ynder at sidde og klatte.

Tager man et thallus dérfra, og lægger det (evt. lidt iturevet, da formeringsorganerne sidder som små punkter på oversiden af laven) på en sten, man har sørget for at præpareret med rigeligt kvælstof (fx i form af fuglemøg, eller -hvem ved? Måske menneskeurin??), kan der muligvis ret hurtigt udvikle sig nye thalli.

Det bør nok hol des fugtigt og kraftigt gødsket.

BRØNN

En sag som jeg gerne ville lidt om er pileplantagen her i Brødmosen (Greve, Sjælland). Den er snart ved at forsvinde. Det var en handelsgartner som hvert år i januar/februar skar ned, lagrede og siden solgte "gæslinger" på grønttorvet. Jeg så det sidst i 68/69. Jeg mindes noget om en italiensk vandpil?? Det er ikke blådugget gæslingepil, men en grøn pil med store gæslinger som på et stade i udviklingen er sart rosa. Vi har talt om et projekt med genopretning og forsøgdrift baseret på de rester der er tilbage. Greve Museum har også vist interesse. Mime ved så meget. Har han hørt noget om sådanne plantager? *Per Breddam*

Pil er det ikke nem at arts- og sorts-bestemme. Der findes et utal af underarter, krydsninger og i særdeleshed i plantninger: Indførte kloner, som selv eksperterne er nødt til at omgås mit gefühl. (Jvf forordet til eksperteren Knud Ib Christensens bestemmelsesnøgle: "*Hos mange hybrider*

findes forskellige typer (f.eks. primærhybrider og tilbagekrydsninger) med hver deres kombination af karakterer fra forældrearterne, og derfor fremtræder forskellene mellem de to valgmuligheder i et nøglepunkt ofte vage. Hvis man er i tvivl, er det således en god ide at prøve begge valgmuligheder."

Se evt en elektronisk version på: http://www.botanic-garden.ku.dk/kic/meka/flora_nordica2/salix.html)

"En italiensk vandpil" kan sikkert rent fagbotanisk være ikke-så-lidt af hvert. Men prøv evt at låne "Bogen om pil" af Carl Jensen 1945, fra dengang, piledyrkning stadig var en blomstrende forretning. Det er vist dén, der opregner en lang række (nummererede!) former og varieteter. En anden vældig interessant gammel pilehistorie er: "De skånska pilarnas historia" af Axel Tørjel 1955 i: Skånes natur nr 42 s 3 – 50 (trykt i Lund).

Personligt ved jeg ikke så meget om pileplantager. Der findes et par rester på Sct. Hans Hospitals terræn, der ligesom Brødmosens har været til gæslingeproduktion (formentlig mest anvendt lokalt til at glæde de engang langt over 2000 indlagte patienter!) Tidligere har der mange steder i landet været pileplantager, både til gæslinger og til fletmateriale til møbler og kurve. Ofte ser man -mulige- rester / efterlevninger efter dem.

Og så er der jo i de senere år kommet en lille smule tilbage, som en slags modedille, og nogle af de nye dyrkere, har udforsket den nyere historie.

Én, som har været i gang længe inden det kom på mode igen, og har en god historisk tilgang, er Steen Hedegaard Madsen i Flettehuset på Knud Lavards Vej i Haraldsted Skov. Han har bl. a udgivet et par smukt illustrerede flettebøger. ("Flet med pil" og "Kurve med hjørner"). Se hans smukke og informative hjemmeside: <http://www.steen-madsen.dk/Hoved.htm>. Han ved en masse, både om historie og praktisk piledyrkning.

Jeres ide om genopretning kan blive et pragtfuldt kulturlandskabs-historisk projekt. Og i sig selv både spændende og smukt at arbejde med de sart rosa gæslinger. Og så er det så dejlig egnstypisk for Køge Bugt-området med de mange specialgartnerier.

Kan dette projekt mon på et tidspunkt give anledning til en illustreret artikel i Lommen? Måske et helt lille tema om bynære gartnerlandskaber? Måske kender andre medlemmer / læsere mere til pileplantager?

(Apropos dét, så er du meget velkommen til om muligt at henvise Greve Museum som medlem af NKF. Det er jo et aktivt og opfindsomt museum med rødderne dybt i det lokale kulturlandskab!)

Mime

Inntrykk Fra Dehesaen - Vegetasjon Og Bruk

Av vegetasjonsrådgiver Tanaquil Enzensberger

På en studietur til Extremadura, Spania i mars/april 2006, i regi av Naturvernforbundet i Buskerud, fikk vi studere det særpregete, kontinuitetspregete kulturlandskapet *dehesa*. Her er Lommerens redaktørs forkortete og bearbeidete utdrag av Tanaquils sammenstilling av inntrykk kombinert med informasjon fra noen skriftlige kilder. Den hele artikkel, med mye mer interessant innhold kan læses på NKF's hjemmeside.

Dehesa består av glissett tresatt og delvis oppdyrket natureng. I tropene ville vi kalt det savanne. Tyskerne kaller det steineik-parklandskap. Dehesaen demonstrerer at hager og parker er etterligninger av beitelandskap.

Det finnes 31 millioner daa ($1\ daa = 1\ dekar = 10\ ar = 1/10\ hektar\ red.\ anm.$) dehesa på den Iberiske halvøy. I Portugal kalles naturtypen *montado*. Tradisjonelle drifts- og skjøtselstiltak har skapt dehesaen.

Historie Det finnes dehesaer som først ble ryddet rundt 1850-1890-årene, med rekordmange munner som skulle mettes. Som hos oss gikk befolkningstallet ned ved utvandring, hovedsakelig til Amerika.

Men vegetasjonstypen dehesa er langt eldre enn betegnelsen. Paleontologer har funnet at den tresatte dehesaen er så gammel som fra 500 år f.Kr., og mener at det oppstod en prehistorisk dehesa rundt 4000 f.Kr!

Det hører med til historien at noen av de spanierne og portugiserne som hadde utvandret til Amerika fant vintergrønne eiker der også. De begynte å kultivere landet på samme måte som de var vant til hjemmefra. Den kaliforske dehesaen (oak savannah) dekker nå omtrent en femtedel av California.

Rikt biomangfold Tradisjonelt drevne kulturlandskap er alltid rike på biologisk mangfold. På dehesaen er en forekomst på 45 plantearter på én kvadratmeter ikke uvanlig. Det er enighet om at dehesaen inneholder noen av verdens mest artsrike vegetasjonssamfunn.

Som hos oss inneholder kulturlandskapet langt flere arter enn naturskogen. I dag har flertallet av de truede artene i Spania og Portugal dehesaen som leveområde. Det rike plantelivet og den høye produktiviteten gir mat og bolig for mange ulike insekter og for dyr som er høyere oppe i næringskjeden.

gårdene har en olivenlund. Vanlige grønnsaker vi så i huertas var poteter, tomater, pepperfrukter, løk, hvitløk, artisjokk.

Vanlige frukttrær: Vin, pærer, fersken, aprikos, fiken, mandler, kirsebær, sitrus, hvitmorbær, mispel.

Utenfor majadal-området ligger vide beite- og åkerland (pasto y labor). Her er det beite for sau og gris, noen ganger storfé. Deler av disse områdene blir brukt i løs rotasjon som åkerland, noe som gir spesielle forhold for ett- og få-årige plantearter.

Hos oss måtte husdyra i tidligere tider flyttes til utmarksbeiter på øyer, i skogen eller på fjellet for at det skulle være mulig å produsere vinterfôr på gården. I Spania og Portugal buførte de lange veier til fjellene for å skaffe beite gjennom den tørre sommeren. Denne driftsmåten kalles transhumanica. Mennene reiste da med dyra mens kvinner og barn blei igjen i bygdene. Mennene gikk til fots med esler som kløvdyr. Den dag i dag ligger fégatene eller driftevegene (cañadas) som et årenett i dehesaen. Det kan være store cañadas reales med bredde opp til 72 m, noe mindre cordelos med opp til 37 m bredde eller veredas med opp til 21 m bredde. De brukes ikke lengre til å flytte dyr, for buføringa gjøres (i den grad den utføres) med bil. Cañadas er beskyttet mot ødeleggelse ved et kongelig dekret. Dessverre er det likevel mange steder lagt moderne veger på deler av fégatene. Fégatene er biologisk verdifulle fordi de har varig beitevegetasjon og fordi de danner viktige forbindelseslinjer og kanaler som forbinder biotopene. Cañadaen brukes etter hva vi så fortsatt flittig som

Bruksmåte og vegetasjonstype

Dehesaen brukes og preges samtidig av åker, skogs- og beitebruk.

Nærmest gårdene eller landsbyen ligger tradisjonelt heimebeiter og innmark (majadal). Det er som oftest små stykker som er omgitt av steingard som brukes til melkekyr, nylamma søyer og til trekk- og arbeidsdyr. Majadalen har ofte preg av sterk kontinuitet. Her ser vi ofte kulturminner og ruiner. Hvis formålet er å finne det eldste dehesaområdet på et sted, skal vi leite her. Majadalen er vanligvis ikke pløyd eller gjødslet med kunstgjødsel.

En del av disse majadalene er grønnsakshagene (huerta). Opp mot fjellene er det vanlig med terrasser med frukttrær. Det er også vanlig at

fellesbeiter. Dessuten er de lett tilgjengelige for turister og derfor er et interessant sted å studere plantelivet.

Mange gårder har også marginale områder med utmarksbeiter (monte bajo). De brukes for geiter og sau, av og til gris. De ligger ofte i bratt terreng eller langs elvefár, og kan ha tett busk- og trevegetasjon.

Endringer i dehesaen

I gamle dager leide gårdene ofte bort åkerbruket på skifter av fincaen. Brukerne var forpliktet til å fjerne kratt og busker, og måtte ha avsluttet avlinga til 25. juli - da skulle grunneieren sleppe dyra sine på beite der. Eieren beholdt retten til alt treverk og fôr fra trærne. Leilendingene hadde bare rett til å bruke busk og kratt til brenne, og bare eikenøtter som var samlet for hånd. Jakta beholdt eierne også alltid for seg sjøl. Det var nok tøft å være jordløs bonde på dehesaen.

På slutten av 1950-tallet kom også de som eide jorda i krise. Prisene på produkter som skinke og trekull sank. Folk flytta til byen og de lange dyretrekken langs cañadaene opphørte. Myndighetene forsøkte å få bedre resultater ved å få krysset inn utenlandske kuraser og å fremme overgang til kornproduksjon. De nye husdyrrasene hadde større forbhov, og krevede større beitearealer og kraftfôr. Dette gikk blant annet ut over regenerasjonen av eiketrær mange steder. I tillegg subsidierte myndighetene tilplanting med eukalyptus og furu på områder som ikke egnet seg for omlegging til moderne korndrift.

Fram til begynnelsen av 1970-tallet ble det betalt ut subsidier for å dra opp unghplanter av steineik, korkeik og ville oliventrær. Endringer i lovene om landeiendom og høye priser for jakt gjorde at mange kuttet ut gardsdrifta og gikk over til å leie ut jaktområder i stedet. Slike steder mister raskt beiteverdien når busksjiktet gror til.

For tiden er det økonomisk oppgangstid i Spania og Portugal. EU støtteordninger kan hjelpe til å holde det ekstensive dehesa-landbruket i gang, men også medføre intensivering eller avvikling av enkelte gårder.

Dehesatrærne To vintergrønne eikeslag utgjør kjernen i tresjiktet på dehesaen. Steineika *Quercus ilex rotundifolia* (encina) er mest utbredd. Korkeik *Quercus suber* (alcornoque) finnes mellom steineikene på steder hvor det er mindre basisk jord og gjerne fuktigere forhold.

Åkerbruk mellom trærne En viktig tradisjonell bruksmåte var å så korn mellom trærne. Jorda ble pløyd med en enkel "romersk" plog (ard, red. am) med 6-10 års mellomrom. Åkerbruken ga korn til mat og kraftfôr. En viktig del av omløpet var at dyra kunne beite på strået når det var lite annet for tilgjengelig utså på sommeren.

Den stadige jordarbeidingsa gir rask omsetning av plantenæring i det øverste jordsjiktet. På vinteren før et skifte skulle sås til, ble trærne beskåret, og dyra fikk beite på kvisten som lå på bakken. Både husdyrgjødsla og effekten av beskjæringen ga ekstra tilgang på plantenæring. Pløyning eller harving sikrer også, sammen med skyggeeffekten fra trærne, at busksjiktet blir holdt under kontroll.

I dag bruker heller skålharving enn pløyning. Noen ganger sås det ut fôrgrasarter i stedet for korn, men oftest lar man ny vegetasjon etablere seg spontant. Ved harving eller pløyning brytes vannbevegelsen oppover i jorda. Dette er viktig for at minst mulig vann skal fordampe fra overflaten, så det blir gode beiter og trærne utvikler seg bra.

Noen har begynt å harve 2-3 til 4 ganger i året for å unngå ugras. Da utarmes jorda og mangfoldet innen plantelivet blir borte. Antallet planter også går sterkt ned om pløyesyklusen utføres raskere enn tradisjonen tilser.

Varig beiteland På varig beite (ikke pløyd eller harvet) vil mange plantearter som krever en del tid ha sjanse til en vokseplass. Man vil alltid finne en del planter som "gjør motstand" mot å bli beitet. Vi så mange ulike tistler. Mest tallrik, selv om den egentlig ikke er en tistel, men hører til skjermplantene, var sikkert den ettårige feltstiklen *Eryngium campestre*. Ofte var tørre feltstikler dyget opp som forsterkning langs nettinggjerder, og i kirkene så vi sølvfargete, tørre feltstikler brukt somornefullt symbol i dekorasjoner.

Et annen strategi er å være uspiselig. Afodel *Asphodelus aestivus* og sjøløk *Urginea maritima* sto opp med kraftige rosetter midt i ellers nedbeitet vegetasjon. Begge er så giftige at selv geitene må gi opp.

Tørre beiter har ofte lite lett-tilgjengelig plantenæring. Erteblomstrende planter, særlig de lave og tråkksterke, har en konkurransefordel. Over 30 lave kløverarter skal være vanlige.

Planter med bladverk som ligger flatt mot bakken i en rosett unngår også gjerne for mye skader av beiting. Hos oss er følblom *Leontodon autumnale* en sikker indikator på gammelt, upløyd kulturlandskap. På upløyd dehesa virket det som om en annen følblom var like tallrik.

Mange planter i maskeblomstfamilien er halvsnyltre og trives på ugjødsla beiter. En liten rødblomstret sak som oppfører seg som vår øyenentrøst i kortbeita gras er *Parentucellia latifolia*. Fuktigere beiter kunne være helt lillafarget av torskemunnen *Linaria elegans*.

Noen ville nyttevekster Innsamling av vill asparges *Asparagus acutifolius* foregår på alle Spanias beiter og langs alle grøfter, veier og stier i april. Asparges er forvrig er ekstremt piggete og vond plante å beite. Fjordårvistnen står igjen og beskytter de sarte årsskuddene.

I Extremadura er det populært å samle skudd av klatreplanten rødgallebær *Bryonia cretica* ssp. *dioica* samtidig som man sanker asparges. Begge deler brukes tradisjonelt i omelett. Rødgallebær står på giftinformasjonens liste over farlige planter. Det er giftige glykosider i hele planten, og barn bør inn til behandling hvis de har fått i seg mer enn 2-3 bær. I Extremadura tar de av blad, bladfester, slyngtråder og blomsteranlegg og spiser de urteaktige stenglene i omeletten sin med stor nyelse.

Skjøtsel av dehesatrær Eikene beskjæres hvert 5. til hvert 10. år, alt etter art og driftsmåte. Beskjæring av dehesatrær er strengt lovregulert i Extremadura. Beskjæring kan bare utføres etter søknad til myndighetene.

Som resultat blir skyggeeffekten av treet mindre, slik at et godt vegetasjonsdekk er mulig under trærne. Produktiviteten stiger. Enkelte trær produserer 10 ganger mer eikenøtter enn tilsvarende trær i skogsbestand.

Kisten fra beskjæringen brukes som beite. Etter beitet er det ulovlig å la tørr kvist ligge på grunn av brannfaren.

Kork Korkeikene høstes i minst 9-årige sykluser. Også her er det lovbestemmelser som beskytter trærne mot å bli skadet. Det er det ytterste barklaget som høstes. Dette laget av døde celler dannes fra en cylinder av levende delingsceller som ligger rett utenfor sevjetaket (kork-kambium eller fellogen).

Hvis trærne skal overleve høstingen (det regnes som normalt at korkeiker lever i 150 år!) kreves det meget gode kunnskaper og erfaringer hos de som utfører arbeidet.

Buskrydding Hver type av dehesa, satt sammen av ulike treslag, har sin bruksmåte og sine vedlikeholdstiltak.

På områder som ikke står i rotasjon som åkerland må man fjerne busker som ikke blir beitet. Hvis et slikt område ikke ryddes, vil det etter 10-12 år være dekket av ugjennomtrengelig kratt. For oss som bruker mye fritid på å rydde einer i et beitelandskap uten geiter er det imponerende at også kratttrydding er et eget yrke - esquilladores.

Busker i slektene gyvel *Cytisus*, gnist *Genista*, sandtorn *Ulex* og *Spartium* er fullstendig tørketilpasset. De har tilbakedannet bladplantene sine for å fordampet minst mulig, og har grønne kvistene til å drive fotosyntese. Ingen dyr, ikke en gang geitene, beiter de, og hvis de ikke pløytes bort, må de ryddes med håndmakt.

(Foto: Bjørn Petersen)

Vegetasjonsrådgiver Tanaquil Enzensberger, Vennis, 2975 Vang, Norge. tanaquil@freewave.cc www.tanaquil.net

Naturvernforbundet i Buskerud v/ Per Øystein Klunderud, 3322 Darbu buskerud@naturvern.no www.naturvern.no

Bogtips: På vej hjem fra årsmødet i Halland gjorde jeg i et lille museum i Båstad et røverkøb: En nedsat bog med fotografier af en af kulturlandskabs-forskningens fædre, **Mårten Sjöbeck**.

Billedet på s 43 handler om en måske lidt overset form for græsning: Tamgæs. I Danmark er fænomenet især berømt på strandengene ved den idylliske fiskerby Dragør (nær Copenhagen Airport Kastrup på den interessante gartneri- og landbrugsø,

Amager). Og i Skåne er tamgåsen lidt af et landskabs-husdyr. Blandt andet båret oppe på ryggen af Nils Holgerssons kammerat, Morten Gase.

Bogen kan varmt anbefales, ligesom andre værker af Mårten Sjöbeck. Leif Grens tekst er interessant, som det fremgår af billedteksten her:

VINTROSA, NÄRKE 1934. Även några frigående gäss avslöjade mycket om hur omgivningen såg ut. Man hade säkerligen kommit till ett mycket öppet landskap med åkrar, våtfrika gräsbeskeden och inslag av öppet vatten. Det öppna landskapet gjorde att räven inte kunde smyga sig inpå de i och för sig mycket observanta gässen. Full frihet och åtminstone en ordentlig damm var nödvändig för trivseln och fortplantningen. Eftersom gässen inte betade så effektivt behövde det även finnas nötkreatur som höll gräset nere. Gammaldags åkerbruk, med mycket spillsäd efter skörden var funktionellt i den meningen att gässen fick tillfälle att äta sig feta, lagom till Mårten gås. Gåsskötsel har förekommit i Norden ända sedan stenåldern. *Vintrosa socken, Närke*.

Citat fra bogens bagside: **Mårten Sjöbeck** Fotografier av ett svunnet kulturlandskap Mårten Sjöbeck var en unik kombination av genial vetenskapsman, utomordentlig stilist och fantastisk fotograf. Han är mest känd för sina resehandböcker om olika svenska landskap. Han har också skrivit en lång rad vetenskapliga artiklar.

Hedersdoktorn Mårten Sjöbeck blev i realiteten grundaren av ett svenskt markhistoriskt synsätt med kunskap om hur åkrar, ängar, hagar och skogar växt fram under människans inverkan. Ett synsätt som allt mer påverkar såväl den akademiska debatten som skötseln av kulturlandskapet. I Mårten Sjöbecks fotografier skildras en stor del av de kultur- och naturvärden som fanns i början 1900-talet och som nu till väsentliga delar är borta. Av de närmare 7000 av Sjöbecks bilder som finns i Riksantikvarieämbetets arkiv har 51 bilder från 1930 till 1950 valts ut till detta samlingsalbum.

Verdens største og bedste hjemmeside om leen (liar, ljåer)

www.scytheconnection.com er helt uden sammenligning den mest omfattende og seriøse af de efterhånden mange hjemmesider, der beskæftiger sig med det hæderkronede, gamle redskab, som i store dele af den vestlige verden oplever en gryende renæssance i disse år.

Den redigeres af Peter Vido og hans familie, som driver et økologisk landbrug i New Brunswick i det østlige Canada. Peter Vido udvandrede fra det nuværende Slovakiet i 1968 og slog sig, efter at have tumlet omkring i nogle år, sammen med sin canadiske hustru Faye ned på en forladt og forfalden farm, som i dag har ca. 20 hektar græsland og 20 hektar skov. Her har de sammen med børnene Kai, Fairlight og Ashley udviklet deres egen livsstil blandt andet uden elektricitet og med hjemmeundervisning af børnene.

I New Brunswick siger man at englænderne fik den bedste jord, franskmændene den næstbedste og skotterne den dårligste. Vido familien bor på "skotsk" jord, som til gengæld ligger smukt, højt på en dalside. På det meste af jorden høstes der hø med le og rive, resten græsses af får og æsler. Når familien har brug for kontante penge må skoven holde for, men naturligvis på bæredygtig vis.

For respekt for jorden er rygraden i familiens filosofi og baggrund for deres ønske om at udbrede

kendskabet til leen i såvel den vestlige verden som i udviklingslandene.

Jeg besøgte Vido familien i juni måned i anledning af, at de arrangerede Nordamerikas første symposium om leen, hvortil jeg, sammen med 5 andre europæere, var inviteret som foredragsholder og medinstruktør. I et senere nummer af Lommen vil der komme en mere udførlig beretning herfra, så her blot et par af mine mest uforglemmelige oplevelser:

På vej til slæt udpegede den ældste datter Fairlight på 16 år en smukt beliggende, lille bakketop på dalsiden for mig: "Der blev jeg født!", sagde hun stolt. Jeg spurgte noget overrasket, om fødselen var gået meget pludseligt i gang, mens hendes mor arbejdede der. "Nej, det var da planlagt!"

Under en leslåningskonkurrence bad lillesøster Ashley på 13 år om at få bind for øjnene. Efter hvert sving med leen løftede hun den højt op i luften og drejede den 360 grader rundt inden hun slog næste sving perfekt og tæt til jorden...

Trods at det er en "dot-com"-hjemmeside er den meget lidt kommerciel. Der er et fint udvalg af europæiske kvalitetsleer og -tilbehør, men det kan naturligvis ikke betale sig for os at handle der, når tingene skal sendes to gange over atlanten.

Formålet er først og fremmest at udbrede kundskaber om leen og dens brug med baggrund i, at lekuluren er i forfald med mange dårlige produkter og næsten total mangel på ordentlig vejledning fra forhandlere. På "scytheconnection" bliver alt særdeles grundigt beskrevet og illustreret, og detaljeringsgraden når på nogle af de over 1000 tekstsider et niveau, så selv de største entusiaster må spærre øjnene op. Hvad f.eks. med en metallurgisk analyse af lestål før og efter udhamring af æggen? Eller en biomekanisk analyse af lesvinget?

Det er meget svært at give en læsevejledning, så mit råd er at "bookmarke" hjemmesiden og besøge den hyppigt. Start på "Site contents" og gå på opdagelse i de mange spændende forgreninger. Vido familien er også meget interesseret i at få respons og i, at brugerne betragter siden som basis for et netværk, der kan formidle viden og skabe kontakt mellem leens venner over hele jorden.

Henrik Jørgensen

Olderman for Strøgårdsvang Høslætlaug (og
redaktøraf høslæt-temanummeret af "URT" (red. anm))

Lommen udveksler

ideer og viden mellem NKF's medlemmer. Skriv til redaktionen; send indlæg, artikler, spørgsmål, kontaktannoncer, artikelforslag, anmeldelser, bogomtaler, tegninger og fotos
Ja, alt skriftligt, du gerne vil dele med andre kulturlandskabsentusiaster.

Bidrag til næste Lomme:

Lommen 38 skal komme i våren 2007 (deadline for færdige artikler: 1/4; For materiale, der skal bearbejdes først: 1/3.)
Der bliver stof om Hallingdal og årsmødet 9-12/8. Og vi vil gerne fokusere lidt på et af årsmødets temaer:
Konfliktpotentialer i forbindelse med turisme i landskaber med sårbare værdier.

Naturligvis bringer vi også meget gerne andet stof.

Og har du ikke selv guldkorn at sprede, kan du måske provokere andre, ved at ofre et spørgsmål til Mimes Brønn.

Lommen er medlemmernes blad. Kontaktforum, inspirationskilde og kanal.

Sådan bidrager du:

Teknik Helst elektroniske tekster og billeder; nemmest på email eller download fra hjemmesider.

- * Disketter o.l. er også o.k., ligesom vi om nødvendigt kan scanne eller omskrive papirmanuskripter.
- * Du kan evt også aftale at én fra redaktionen skriver teksten ud fra en samtale eller andet.
- * **Illustrationer** er meget velkomne. Tegninger, fotos og reproduktioner af anerkendt elektronisk type; f eks. .jpg.
Bedes vedlagt særskilt med nummer og billedtekst, og angivelse i manuskriptet, om hvor du foreslår det indsat.
I modsat fald tar vi det mere frit, og vælger f eks måske helt andre illustrationer.

Farver er velkomne, men formentlig kommer de kun med på hjemmesiden. Trykket er nok kun sort-hvidt.

Længde og tyngde: Lommen vil helst have relativt mange korte og let overkommelige indlæg.

Lange og "tunge" artikler er også velkomne, men dem vil vi nok lægge på kulturlandskabsforbundets hjemmeside (med evt illustrationer i farve), og lave et kortere, appetitvækende uddrag til Lommen - med tydelig hjemmesidehenvisning.

Sprog: Alle nordiske. Dog har vi endnu aldrig bragt islandske eller færøske tekster. Men det kommer måske.

Betaling: Vi giver ikke honorar, men tager til gengæld heller ikke betaling for annoncelignende indlæg (fx med omtale af din kulturlandskabsrelevante virksomhed eller lignende).

Udkommer: Normalt 2 gange årligt: Forår og efterår.

Dialog: Du er velkommen til at se dit bidrag inden trykningen og evt forhandle om ændringer.

Stil gerne eventuelle spørgsmål til redaktøren: bjoern@post.tele.dk eller medaktørerne: Henrik Jørgensen hjg@sns.dk
Lena Bergils lena.bergils@intryckhalsingland.nu eller Andreas Øvergaard andr.ove@online.no

Lommen repræsenterer

Vi ber om at Lommen kommer i flere hænder! Giv et par ekstra eksemplarer til din kollega, din kommunaldirektør, din museumsforening Vi trykker lidt flere end der er abonnenter, og støvede ekstra eksemplarer på en hylde gavnner ikke. De skal læses. Som appetitvækker til forbundet!

Lommen hverver

Medlemstallet er på vej op ad en dalside. Aktuelt har vi hervedkampagne og tilbyder frit medlemskab for nyindmeldte til og med 2007.

Brug Lommen til medlemshvervning. Giv den til bekendte, der vil yde noget for kulturlandskabet!

Lommen kan udvikle sig!

Vi vil vældig gerne være flere i redaktionsgruppen. Til ideudvikling, layout og meget andet!
Kontakt redaktøren eller en af medaktørerne! bjoern@post.tele.dk hjg@sns.dk

lena.bergils@intryckhalsingland.nu

andr.ove@online.no

NORDISKA KULTUR-
LANDSKAPS FÖRBUNDET

Husk årsmødet
9. - 12. august 2007
i Hallingdalen

Bliv medlem af Nordens eneste forening med temaet kulturlandskab:

Nordisk Kulturlandskabsforbund

Lommen er vores medlemsblad som udkommer to eller tre gange om året.

Kulturlandskabsforbundet formidler et helhedssyn på nordens landskaber og sætter fokus på sammenhængen mellem natur og kultur. Gennem Lommen og Nordisk Bygd, samt seminarer, konferencer og ekskursioner virker NKF for at øge kundskaben om kulturlandskabets værdier. Mange af medlemmerne arbejder med jordbrug, forvaltning eller forskning, og vort kontaktnet spænder over både over landegrænser faggrænser og kulturgrænser.

Velkommen i Nordisk Kulturlandskabsforbund!

Årsavgift: Enskild: 250 kr/25 €

Familj/ student/ pensionär: 100 kr/10 €

Institutioner: 500 kr/50 € (Institutionsavgift ger rätt till fem exemplar av samtliga publikationer under året och rätt att sända fyra personer till alla arrangemang. Röstetalet är dock ett)

Nye medlemmer 0 kr til og med 2007

Se hjemmesiden på <http://www.n-kf.org> eller kontakt den nationale kontaktperson:

Danmark: Søren Espersen	3678 3028 tordenhuset@mail.dk	Postgiro 8 96 50 80 (c/o Søren Espersen)
Finland: Johanna Franzén	2 5253601 (arb), 50 3080265 (gsm). Johanna.Franzen@ymparisto.fi	Postgiro 800018-70845295 (c/o Johanna Franzén)
Norge: Gunvor S. Green	32 78 93 89 (arb) / 32 71 69 79 gunvor.green@modum.kommune.no	Postgiro 0533 07 03 603 (c/o Gunvor S. Green)
Sverige: Olof Stroh	018 126685 (b o f)olof@stroh.nu	070 4841475 Postgiro 77 52 09-0 (c/o Olof Stroh)